

Paweł Gut*

Z dziejów politycznych i ustroju komunalnego Węgorzyna w XIX i początkach XX w.

Wstęp

Jesienią 1806 r. monarchia pruska załamała się pod potęgą napoleońskiej Francji. Efektem wydarzeń jesieni 1806 r. stały się szeroko zakrojone reformy ustrojowe, społeczne i gospodarcze monarchii Hohenzollernów. Państwo weszło na tory budowy społeczeństwa kapitalistycznego, lecz w ciągu całego stulecia dominacja szlachty i wielkiej własności ziemskiej była widoczna, szczególnie we wschodnich prowincjach, w tym na Pomorzu¹. W tym ostatnim regionie przewaga dawnych elit była widoczna wyraźnie, a mieszczaństwo i miasta, które winny być podporą kapitalistycznego systemu społecznego, nie stanowiły równoważnej siły. Miasta pomorskie, poza Szczecinem, nie tworzyły istotnych ośrodków gospodarczych, mogących równać się z innymi centrami gospodarczymi w Prusach i Niemczech².

Uwagi te odnieść można również do Węgorzyna, które przestało być miastem prywatnym (*Mediatstadt*), ale stanowiło w XIX i XX w. nadal niewielki ośrodek rolniczo-rzemieślniczy. Na podstawie oceny wielkości ośrodka, a także jego funkcji społeczno-ekonomicznych Edward Włodarczyk zakwalifikował Węgorzyno do miast karłowatych, w których więk-

* Dr hab. Paweł Gut – pracownik Archiwum Państwowego w Szczecinie, kierownik Oddziału I – Materiałów archiwalnych wytworzonych do 1945 r., wykładowca Akademii Pomorskiej w Słupsku. Zainteresowania badawcze: historia nowożytna i archiwistyka.

¹ S. Salmonowicz, *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*, wyd. II, Warszawa 1998, s. 227–357. Szerzej zobacz: *Prusy w dobie kształtowania się kapitalizmu (1806–1871)*, pod red. G. Kucharczyka, Poznań 2014 (*Historia Prus. Narodziny – Mocarstwo – Obumieranie*, oprac. zbior. pod red. B. Wachowiaka, t. III).

² E. Włodarczyk, *Tendencje rozwojowe miast prowincji zachodniopomorskiej w latach 1850–1918*, „Zapiski Historyczne” t. LXIII (1998), z. 1, s. 93–121. Zob. również A. Wielopolski, *Ustrój polityczny Pomorza Zachodniego w XIX w.*, Poznań 1965.

szość mieszkańców utrzymywała się z rolnictwa. Stan ten trwał w Węgorzynie do 1945 r.³

Z dziejów politycznych miasta

Wojna francusko-pruska dotarła w listopadzie 1806 r. na teren Pomorza Zachodniego, w tym do Węgorzyna zajętego przez napoleońskich żołnierzy 6 listopada. Miasto musiało dostarczyć okupantowi kwatery, wyżywienie, a także służby, w tym usługi miejscowych rzemieślników. W 1814 r. ustalono, iż kwatunki i przemarsze wojsk francuskich kosztowały mieszczan Węgorzyna aż 2749 talarów⁴.

W tym okresie dla miasta nastąpiły najważniejsze zmiany w zakresie ustroju politycznego i społecznego, będące efektem przepisów opracowanych w ramach reform Steina-Hardenberga. Najważniejszymi ustawami zmieniającymi diametralnie położenie jego mieszkańców i położenie prawno-ustrojowe Węgorzyna były Edykt Październikowy 1807 r. oraz Ordynacja Miejska z 1808 r. (*Städteordnung*, dalej SO)⁵. Pierwsza z tych regulacji znosiła poddaństwo, a także wprowadzała wolność osobistą wszystkich mieszkańców państwa pruskiego i wolność obrotu ziemią, a także wolność wykonywania zawodu. Z kolei ustawa miejska przygotowana również pod kierunkiem barona Karla von Steina wprowadziła nowoczesny samorząd w miastach, znosząc ich dotychczasowy stan prawny (miasta królewskie, prywatne), a także szczegółową kontrolę władz królewskich. Odtąd miasta, w tym Węgorzyno miały posiadać pełnię swobody w zarządzie komunalnym, a mieszczenie prawo do wyboru swoich

³ E. Włodarczyk podzielił pomorskie ośrodki miejskie na 5 klas: I – miasta portowo-handlowe ze specjalnym statusem Szczecina; II – miasta średnie o charakterze komunikacyjno-handlowo-rzemieślniczym (przemysłowym); III – miasta średnie o charakterze administracyjno-rzemieślniczo-handlowym; IV – miasta średnie handlowo-rzemieślniczo-rolnicze; V – karłowate – małe o charakterze rolniczo-rzemieślniczym; stanowiły zaplecze dla najbliższego otoczenia wiejskiego. E. Włodarczyk, *Tendencje rozwojowe miast...*, s. 93–121; Zob. również: E. Włodarczyk, *Miasta zachodniopomorskie jako posiadacz ziemski w XIX w.*, w: *Szlachta i ziemiaństwo polskie oraz niemieckie w Prusach i Niemczech w XVIII–XX w.*, pod red. W. Stępińskiego, Szczecin 1996, s. 49–61.

⁴ J. Cybulska, *Z dziejów powiatu łobeskiego w latach 1800–1939*, w: *Z dziejów ziemi łobeskiej*, pod red. T. Białeckiego, Szczecin 1971, s. 92.

⁵ *Edikt betreffend den erleichterten Besitz und den freien Gebrauch des Grund-Eigentums, so wie die persönlichen Verhältnisse der Land-Bewohner, vom 9. Oktober 1807*, *Gesetzsammlung der Königlichen Preußischen Staaten erschienenen Gesetze und Verordnungen von 1806. bis zum 27-ten Oktober 1810*, Berlin 1822, s. 170–173; *Ordnung für sämtliche Städte der Preussischen Monarchie mit dazu gehöriger Instruktion, Behuf der Geschäftsführung der Stadtverordneten bei ihren ordnungsmäßigen Versammlung. Vom 19-ten November 1808*; tamże, s. 324–360.

reprezentacji – organu uchwałodawczego – rady miejskiej (*Stadtverordneten Versammlung*) i władzy wykonawczej – magistratu (*Magistrat*). Z kolei państwo pruskie ograniczyło swoje kompetencje do kontroli prawa i decyzji prawnych wydawanych przez władze miejskie oraz zatwierdzania wyborów miejskich (rad i magistratów), a także kontroli gospodarki finansowej miast⁶.

Reformy te, w Węgorzynie wprowadzano w pierwszym okresie nie w pełnym wymiarze. Choć mieszczenie uzyskali wolność osobistą, a miasto uzyskało samorząd w postaci rady i magistratu, to jednak aż do 1838 r. Węgorzyno pozostawało nadal miastem prywatnym. Poza tym do połowy XIX w. poza granicami gminy pozostawały dotychczasowe włości von Borcków, czyli Stare Węgorzynko i Węgorzyno A, te ostatnie położone bezpośrednio w mieście⁷.

W połowie lat 40. XIX w. nastąpił okres nieurodzajów w rolnictwie. Wywołało to drożyznę produktów spożywczych, co było powodem zaburzeń społecznych w wielu regionach Prus. Również w Węgorzynie wystąpiły problemy z utrzymaniem cen żywności na normalnym poziomie. Magistrat starał się zapobiegać podwyżkom cen, a także kontrolował jakość i wagę produkowanego pieczywa i innych środków spożywczych. Ponadto władze miejskie wprowadziły racjonowanie żywności dla osób ubogich⁸.

Wydarzenia Wiosny Ludów 1848 r. poprzedzone okresem zamieszek na tle głodowym w Prusach dotarły również do Węgorzyna. Jednakże mieszczenie, rada miejska i magistrat, podobnie jak wiele innych miast pomorskich zachowało się dość konserwatywnie. Na wezwanie Zgromadzenia Narodowego w Berlinie, aby wypowiedzieć się na temat projektowanego nowego ustroju miast i gmin wiejskich Węgorzyno odpowiedzia-

⁶ SO par. 1–2; S. Salmonowicz, *Prusy...*, s. 236–237.

⁷ W 1862 r. właścicielem Starego Węgorzynka był major rezerwy Heinrich von Borcke, a dobra ziemskie Węgorzyno A znajdowały się w posiadaniu rodziny Josephy: *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, hrsg. von R. Klempin, G. Kratz, Berlin 1863, s. 627, 630.

⁸ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej APSz), Akta miasta Węgorzyno (dalej AmW), sygn. 44 (passim).

ło, iż nadane przez króla prawo miejskie (1808 r.) jest najlepszym rozwiązaniem prawnym i społecznym dla miasta⁹.

Mimo konserwatywnych poglądów liberalna reforma ustroju miejskiego z 1850 r. miała zostać wprowadzona również w Węgorzynie, co nakazał starosta. Wstrzymana została ona dopiero przez dojście do władzy w Berlinie skrajnych konserwatystów, których jednym z postulatów było pozostawienie dotychczasowego ustroju społecznego na terenach wiejskich, który charakteryzował się zależnością od dworu szlacheckiego. Jedynym ustępstwem z ich strony stało się przywrócenie zliberalizowanych przepisów dla miast w duchu ordynacji barona Steina z 1808 r.

W drugiej połowie XIX w. i początkach XX w. społeczeństwo Węgorzyna nadal pozostawało dość konserwatywne, pod dużym wpływem środowisk zachowawczych, przede wszystkim miejscowego ziemiaństwa i biurokracji. Przejawem tego były liczne akcesy mieszczan składane królowi, a następnie od 1871 r. Królowi Prus i Cesarzowi Niemieckiemu, a także życzenia i manifesty dziękczynne dla innych członków rodu panującego¹⁰.

Niewielkie zmiany w życiu politycznym nastąpiły po pierwszej wojnie światowej, w okresie republiki weimarskiej, ze względu na fakt, iż Pomorze stało się prowincją graniczną (z Polską), a w miejscowym społeczeństwie rozbudzony został bardzo mocno duch nacjonalistyczny. W 1933 r. dojście nazistów do władzy w Niemczech potwierdziło zapartywania polityczne mieszkańców Węgorzyna, gdzie znaczna część społeczeństwa – podobnie jak na całym Pomorzu – poparła skrajnie narodowy ruch kierowany przez Adolfa Hitlera¹¹. Zlikwidowany został pluralizm polityczny, a społeczność lokalna poddała się ujednoczeniu. Podobnie, jak w innych miejscowościach Pomorza i Niemiec, naziści przystąpili

⁹ Podobne poglądy mieli mieszczanie Łobza, ale mieszkańcy Reska wyrazili zainteresowanie pracami nad nowym prawem miejskim i chcieli wysłać obserwatorów do Berlina; Landesarchiv Greifswald (dalej LAG), Rep. 38b Wangerin nr 73, k. 1–4. Podobne konserwatywne poglądy wyrazili w tym czasie również mieszkańcy Nowogardu, którzy odmówili bokotu płacenia podatków królewskich; J. Jasiński, *Wiosna Ludów, w: Historia Pomorza*, t. III, cz. 2, pod red. G. Labudy, Poznań 1996, s. 278–336.

¹⁰ APSz, AmW, sygn. 64, k. 1–80.

¹¹ J. Cybulska, *Z dziejów powiatu łobeskiego...*, s. 98–99.

do szykanowania niewielkiej społeczności żydowskiej w Węgorzynie (wg spisu z 1925 r. 15 osób), a z czasem do ich eksterminacji¹².

W 1933 r. kierownikiem miejscowej grupy partyjnej był zarządzający pocztą Gerhard Wilke¹³. Ponadto dwóch mieszkańców Węgorzyna – kupiec Johannes Kopp i Julius Schimmelpfennig zasiadali we władzach powiatowych NSDAP pełniąc funkcje rozjemców¹⁴. W końcu lat 30. XX w. kierownikiem partyjnej komórki w Węgorzynie został Voss, który również pełnił funkcję kierującego Urzędem Powiatowym Narodowosocjalistycznej Opieki nad Kombatantami (*Kreisamt Nationalsozialistische Kriegssopferversorgung*) i burmistrza Węgorzyna od 1938 r.¹⁵

Węgorzyno stało się również siedzibą nazistowskiego związku rolników (*Kreisbauerschaft Regenwalde – Bezirk Wangerin*) dla południowej części powiatu reskiego. Zebrania związku odbywały się w Niemieckim Domu (*Deutsches Haus*). Bezpośrednim zwierzchnikiem partyjnym rolników miejskich w Węgorzynie został w 1934 r. Franz Doebel¹⁶.

W okresie drugiej wojny światowej miasto nie stanowiło celu dla nalotów lotnictwa alianckiego i aż do nadejścia frontu na przełomie lutego i marca 1945 r. nie uległo zniszczeniu. W mieście znajdował się obóz robotników przymusowych, jeńców ze stalagów, którzy budowali w latach 1939–1942 autostradę ze Szczecina do Królewca¹⁷. Ponadto w gospodarstwach rolnych oraz wielu warsztatach rzemieślniczych zatrudnieni zostali robotnicy przymusowi z Polski i wielu krajów Europy, okupowanej przez Niemców¹⁸. W 1940 r. w miasteczku umieszczony został obóz dla ewakuowanych z krajów bałtyckich, następnie ofiar nalotów alianckich

¹² W 1935 r. działacze NSDAP w Węgorzynie publicznie piętnowali kobiety „rasy aryjskiej”, które były żonami Żydów: *Pommern 1934/35 im Spiegel von Gestapo-Lageberichten und Sachakten (Darstellung)*, hrsg. v. R. Thevoz, H. Branig, C. Lowenthal-Hensel, Köln-Berlin 1974, Bd. II, s. 118; W. Wilhelmus, *Geschichte der Juden in Pommern*, Rostock 2004, s. 166.

¹³ „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde” 1934, s. 103.

¹⁴ Tamże, s. 102.

¹⁵ „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde” 1941, s. 114–115.

¹⁶ „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde” 1935, s. 89.

¹⁷ Obozy dla robotników przymusowych, w tym jeńców ze Stalagu II w Stargardzie Szczecińskim znajdowały się w Cieszynie, Dłusku, Podlipcach, Wiewiecku i Węgorzynie; „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde” 1941, s. 108–109. B. Frankiewicz, *Z dziejów gospodarczych powiatu łobeskiego w okresie II wojny światowej*, w: *Z dziejów ziemi łobeskiej*, s. 148, 151–153.

¹⁸ B. Frankiewicz, *Praca przymusowa na Pomorzu Zachodnim w latach II wojny światowej*, Poznań 1969, passim.

z dużych miast Niemiec i latem 1944 r. dla mieszkańców Prus Wschodnich, którzy uciekli przed Armią Czerwoną¹⁹.

Bezpośrednie działania wojenne do miasta dotarły na przełomie lutego i marca 1945 r., podczas ofensywy wojsk radzieckich znad Wisły i po przełamaniu obrony Wału Pomorskiego, stanowiącego zaporę wschodnich rubieży Pomorza Zachodniego. W dniu 2 marca 1945 r. radzieckie wojska pancerne podeszły pod miasto i je ostrzelały. W jego następstwie wybuchł pożar, który strawił doszczętnie całe centrum Węgorzyna. Wielu mieszczan zginęło zarówno podczas ostrzału jak i w samym pożarze. Wielu też uciekło z Węgorzyna w panice²⁰. Wojska 3 Armii Uderzeniowej 1 Frontu Białoruskiego do Węgorzyna wkroczyły w dniu następnym, tj. 3 marca 1945 r.²¹.

Organizacja władz miejskich

Organizacja miasta i jego władz od 1809 r. opierała się na wspomnianej wyżej ordynacji miejskiej z 19 listopada 1808 r.²². Jej wprowadzenie nastąpiło wiosną 1809 r., kiedy władze prowincji wydały przepisy wykonawcze, dotyczące m.in. wydzielenia z kompetencji magistratu wymiaru sprawiedliwości (zarządzenie ministrów Dohna i Beyme z 16 kwietnia

¹⁹ Niemcy Bałtyccy początkowo kwaterowani byli w domach prywatnych mieszkańców Węgorzyna: APSz, Wydział Powiatowy w Łobzie, sygn. 133 (passim); B. Frankiewicz, *Z dziejów gospodarczych...*, s. 148–149. Zob. akta procesowe przeciwko siostrze NSV Annie Braun, która spekulowała żywnością przeznaczoną dla uchodźców z Prus Wschodnich umieszczonych w obozie w Węgorzynie: APSz, XXIV Sąd SS i Policji w Szczecinie, sygn. 9.

²⁰ G. Seiling, *Lebenserinnerungen – Band I. In Wort und Bild mit über 500 bisher unveröffentlichten Fotos des Autors*, Frankfurt a/M 2008, s. 44.

²¹ Wojska 1 Frontu Białoruskiego prowadziły natarcie od 19 lutego, aby zająć pozycje linii Czaplinek, Złocieniec, Drawsko, Węgorzyno, Goleniów. Wojska 3 Armii zaatakowały Węgorzyno od strony Recza, Kalisza Pomorskiego. Przez Węgorzyno wycofywała się pobita przez wojska radzieckie niemiecka 14 dywizja pancerna: E. Kosiarz, *Wyzwolenie Polski Północnej 1945*, Gdynia 1967, s. 81, 105, 123–125, 128, 304.

²² O wprowadzeniu ordynacji miejskiej i reformach miejskich na Pomorzu Zachodnim w XIX w. szerzej: A. Wielopolski, *Ustrój polityczny...*, s. 52–55; S. Salmonowicz, *Podziały terytorialne i ustrój polityczny ziem pomorskich w latach 1815–1850*, w: *Historia Pomorza*, t. III, cz. 1, pod red. G. Labudy, Poznań 1993, s. 117–126.

1809 r.)²³. Węgorzyno z liczbą 800 mieszkańców zaliczono do miast małych (poniżej 3,5 tys. mieszkańców SO § 10)²⁴.

Mieszkańcy podzieleni zostali na dwie grupy: obywatele miasta, czyli posiadających prawo miejskie (Bürger) oraz mieszkańców chronionych (Stadtverwandte). Do pierwszej grupy zaliczeni zostali jedynie ci, którzy posiadali dom w mieście lub legitymowali się dochodem netto, który wynosił 150 talarów. Tylko ci mieszcianie posiadali prawa polityczne, czyli mogli wybierać i być wybierani do rady miejskiej oraz na urzędy miejskie, m.in. na członków magistratu (SO § 14–45)²⁵.

Według ordynacji 1808 r. organem uchwałodawczym mieszczań było zebranie deputowanych miejskich, czyli Rada Miejska. Decydowała ona o wszystkich sprawach społeczności lokalnej, a związanych z zarządkiem komunalnym, budownictwem miejskim, opieką społeczną, medyczną, szkolnictwem elementarnym, podatkami lokalnymi itd. W małych miastach rada miejska miała liczyć od 24 do 36 członków (SO § 69), lecz w Węgorzynie liczbę tę ustalono na poziomie 7 osób, co wynikało z niewielkiej liczby mieszkańców. Jednym z pierwszych przewodniczących Rady Miejskiej w Węgorzynie był E.F. Lasch, a protokolantem F. Homuth (1821 rok)²⁶. Z kolei w 1824 r. nowym przewodniczącym rady został Ch. Brandt²⁷. Wielkość rady nie uległa zmianie aż do 1846 r., kiedy skład jej uzupełniono o kolejne dwa miejsca, czyli do 9 członków²⁸.

Z kolei magistrat był organem wykonawczym samorządu miejskiego, administrował mieniem komunalnym, powoływał pracowników administracji komunalnej. Zajmował się również przygotowaniem pro-

²³ *Rescript vom 16. April 1809*, Sammlung preußischer Gesetze und Verordnungen, hrsg. v. C.L.H. Rabe, Berlin-Halle 1816–1825, Bd. 10, s. 96, 128, 390.

²⁴ Węgorzyna nie podzielono na okręgi administracyjne (*Stadtbezirke*), które spełniały również rolę obwodów wyborczych (SO § 11–13, 72), ale wybrano naczelnika obwodu dla całego miasta, czyli administratora, realizującego bezpośrednio decyzje magistratu w sprawach administracji policyjnej, porządkowej, szkolnej, socjalnej itd. Podział na okręgi w mieście nastąpił dopiero w 1853 r.: Okręg Rynek (*Marktbezirk*) oraz Nowe Miasto (*Neustadt*): LAG, Rep. 38b Wangerin nr 40, k. 48; nr 181 (brak paginacji – w 1821 r. naczelnikiem był Brunsdorf).

²⁵ W 1812 r. prawo obywatelskie w Węgorzynie otrzymali również miejscowi Żydzi spełniający wymogi ordynacji z 1808 r.; *Edikt betreffend die bürgerlichen Verhältnisse der Juden in dem Preussischen Staate vom 11. März 1812*, *Gesetzsammlung für die Königlichen-Preussischen Staaten* (dalej GS), s. 17–22.

²⁶ „Jahrbuch der Provinz Pommern” (dalej JbdPP) 1821, s. 78–79.

²⁷ JbdPP 1824, s. 59.

²⁸ JbdPP 1846, s. 80.

pozycji uchwał dla rady miejskiej, wydawał zezwolenia na handel czy prowadzenie zakładów rzemieślniczych, organizował szkolnictwo, opiekę medyczną, społeczną itd. (SO § 174, 178)²⁹. Ponadto wykonywał na terenie objętym jego władzą (miasto wraz z jego posiadłościami wiejskimi) zadania poruczone przez władze państwowe. Do tych ostatnich należało w Węgorzynie, podobnie jak w większości małych ośrodków, w których nie było odrębnych państwowych urzędów policyjnych, sprawowanie szeroko pojętej władzy policyjnej w imieniu państwa (bezpieczeństwa, porządku publicznego, sanitarnej, przeciwpożarowej). Zadanie to spełniał osobiście burmistrz, który był miejscowym organem policji państwowej (*Bürgermeister als Ortspolizeibehörde*), a swoje obowiązki wykonywał poprzez urzędników i pracowników miejskich³⁰.

Magistrat wybierany był przez radę miejską. Burmistrz na kadencje 12-letnie, a pozostali członkowie na 6-letnie³¹. Pierwszy magistrat posiadał następujący skład: burmistrz C.L. Bürger (od 1811 r.), skarbnik (Kammerer) Weichbrodt, radcy: Kersten, Brandy, Braunforst, Hachlen³². Z kolei w 1821 r. członkami zarządu miasta oprócz burmistrza byli Ernst Friedrich Petermann (skarbnik od 1815 r.) i F. Sellnow, D. Brunlieb, F. Lasch, G. Kading. Każdy z członków magistratu mógł być wybierany wielokrotnie.

²⁹ Koncesje wydawane były m.in. na prowadzenie rzeźni, zakładów fryzjerskich, handel alkoholem i piwem itd.: APSz, AmW, sygn. 60 (passim).

³⁰ W 1853 r. burmistrz lub jego zastępca mieli używać tytulatury – Administracja Policyjna w Węgorzynie (*Polizeiverwaltung zu Wangerin*): APSz, AmW, sygn. 9 (brak paginacji – pismo z dnia 7 września 1853 r.); H. Berghaus, *Landbuch des Herzogthums Stettin, von Kamin und Hinterpommern; oder des Verwaltungs-Bezirks der Königl. Regierung zu Stettin*. Th. 2, Bd. 7, *Enthaltend den Kreis Regenwald*, Berlin 1874, s. 151; S. Salmonowicz, *Podziały terytorialne...*, s. 121. Burmistrz pełnił funkcję kierownika policji aż do czasów drugiej wojny światowej.

³¹ SO § 146, 151; Burmistrz oraz skarbnik miejski po zakończeniu kadencji i nie wybraniu ich na nową mieli prawo do dożywotniej emerytury, która była wypłacana z kasy miejskiej. Uposażenie to wynosiło ok. $\frac{2}{3}$ etatowego wynagrodzenia (SO § 159). Pozostali członkowie magistratu pełnili swoje funkcje honorowo (bezpłatnie). Z tego też względu posiedzenia magistratu, a także rady miejskiej odbywały się popołudniami lub wieczorami, aby osoby powołane do tych gremiów mogły jednocześnie wykonywać swój zawód.

³² Skład magistratu z pisma z 4 grudnia 1811 r. do Rejencji Pomorskiej w Stargardzie w sprawie nałożenia podatku drogowego na kupców przybywających wozami do miasta na jarmarki: APSz, Rejencja Szczecińska (dalej RS), sygn. I/3694 (brak paginacji). O wyborach członków magistratu w latach 1832–1846: tamże, sygn. I/3691 (brak paginacji).

Wspomagani oni byli przez urzędników niższych – służącego miejskiego i sądowego, którym został M. Beyer, oraz strażników nocnych³³.

W 1831 r. wprowadzono w Prusach nowelizację ordynacji miejskiej. Jednakże nie objęła ona wszystkich ośrodków miejskich, w tym Węgorzyna. Zmiany w prawie miejskim przyniosła jednak kolejna regulacja z 1853 r., która zastąpiła niewprowadzoną w życie ustawę samorządową z 1850 r.³⁴. Nowa ordynacja miejska powstała w miejsce ogłoszonej, lecz niewprowadzonych w życie jednolitych przepisów o samorządzie gminnym dla terenów wiejskich i miast z 1851 r.³⁵.

Nowa ordynacja zmieniła pojęcie obywatelstwa miejskiego. Przyśługiwać miało ono odtąd każdemu mieszkańcowi miasta, który posiadał obywatelstwo pruskie i przez rok mieszkał w danej miejscowości (SO 1853 § 3–4). Względem praw politycznych nadal obowiązywał mieszczan cenzus majątkowy. Według przepisów obywatel, aby móc brać udział w wyborach miejskich, musiał posiadać nieruchomość (dom, warsztat rzemieślniczy) lub wykazać się dochodem 200 talarów (SO 1853 § 5).

Od 1853 r. Rada Miejska w Węgorzynie składała się z 10 członków, choć według przepisów powinna liczyć 12 (SO 1853 § 12), jednak ponownie mała liczba mieszkańców (2 tys.) ograniczyła jej liczbę³⁶. Z czasem wraz ze wzrostem liczby mieszkańców zwiększała się liczba członków rady. W 1885 r. było ich już 12, w 1908 r. 14, a w 1909 r. 18 deputowanych. Pierwszym przewodniczącym Zgromadzenia Deputowanych Miejskich został rolnik miejski Petermann, a protokolantem szewc Lasch³⁷.

³³ LAG, Rep. 38b Wangerin nr 181 (brak paginacji); JbdPP 1821, s. 78–79. Burmistrz Bürger pełnił swoją funkcję do 1829 r.. Kolejnym długoletnim burmistrzem był E.H.Th. Staegemann, który od 1817 r. był już członkiem magistratu. Ponadto w 1831 r. skład magistratu wzrósł do 5 członków i obejmował burmistrza, skarbnika i 4 radców. Stan ten utrzymał się przez kilka lat: JbdPP 1828, s. 75; JbdPP 1831, s. 86; JbdPP 1846, s. 80.

³⁴ *Städte Ordnung für die östlichen Provinzen der Preußischen Monarchie, vom 30. Mai 1853*, GS, s. 261.

³⁵ A. Wielopolski, *Ustrój polityczny...*, s. 87–90.

³⁶ Kadencja rady trwała 6 lat, ale pozostawiono zwyczaj, że $\frac{1}{3}$ jej składu była wymieniona co 2 lata (SO 1853 § 13–28). Ponadto wybory odbywały się w systemie kurialnym. Wyborcy należeli do poszczególnych kurii wg wielkości posiadanego majątku (płaconych podatków). Każda z kurii wybierała $\frac{1}{3}$ składu rady. Ograniczenie liczby rajców wynikało z bezpośredniego zarządzenia starosty powiatowego, który nadzorował wprowadzenie nowego prawa miejskiego.

³⁷ JbdPP 1857, s. 167; JbdPP 1887, s. 109; APSz, AmW, sygn. 86 (brak paginacji). W 1901 r. rada miejska składała się z 6 rzemieślników, 4 kupców i handlowców, a także gospodarza i jednego właściciela majątku ziemskiego; APSz, AmW, sygn. 6 (brak paginacji); LAG, Rep. 38b Wangerin nr 180, k. 6–7.

Z kolei organem wykonawczym pozostał magistrat (SO 1853 § 29–30), na którego czele nadal stał etatowy burmistrz, a w jego skład wchodzili ponadto skarbnik, będący zastępcą burmistrza (*Beigeordnete*) i 4 radców, wykonujących swoje prace społecznie³⁸. Magistrat oraz rada miejska w swoich czynnościach wspomagani byli przez deputacje miejskie. Ich zadaniem było przygotowywanie nowych rozwiązań prawnych – projektów uchwał dla rady, a także administrowanie poszczególnymi działami administracji komunalnej. W Węgorzynie po reformie władz w 1853 r. działało 8 deputacji: finansowa (*Kassenesen*), leśna (*Forst-, Torf- Angelegenheiten*), budowlana (*Bauwesen*), bezpieczeństwa (*Sicherheitsachen*), opieki społecznej (*Armensachen*), szkolna (*Schulsachen*) a także dwie deputacje ds. pastwisk (*Weide Deputation*). W każdej zasiadał jeden z przedstawicieli magistratu (który kierował jej pracami), a także członkowie rady miejskiej. Ponadto do 1874 r. w deputacji szkolnej zasiadał i kierował jej pracami miejscowy proboszcz³⁹.

Czynności magistratu wspomagali niżsi urzędnicy miejscy. W połowie XIX w. byli to: poborca podatków komunalnych Grunow, sierżant policyjny Riese, strażnik leśny (*Holzwärter*), po dwóch strażników nocnych (*Nachtwächter*) i polowych (*Feldwächter*)⁴⁰. Burmistrz oraz inni urzędnicy miejscy otrzymywali pensję zgodnie z przepisami ogólnopaństwowymi, a także regulaminem wewnętrznym magistratu. W 1853 r. burmistrz otrzymywał rocznie 400 talarów oraz różne dodatki funkcyjne. Z kolei w 1899 r. księgowy miejski (*Stadthauptkassendant*) otrzymywał rocznie 1650 marek, a sierżant policyjny 1000 marek⁴¹.

Wzrost zatrudnienia urzędników magistratu i komunalnych w kolejnych latach nie był zbyt duży. W 1927 r. oprócz członków magistratu w administracji miejskiej pracowały jeszcze 23 osoby, w tym dwóch po-

³⁸ Burmistrzem od 5 września 1853 r. był Wilhelm Uranu, aktuariusz Sądu Apelacyjnego w Szczecinie (urodzony 18 maja 1821 r.). Pełnił on swój urząd przez 47 lat. Zmarł 28 stycznia 1900 r. Pozostałymi członkami magistratu w 1853 r. byli: skarbnik Petermann (od 1815 r.) i radcy Roehl, Haese, Alexander i Sellnow; APSz, RS I/3692; JbdPP 1857, s. 167; H. Berghaus, *Landbuch...*, s. 151. W 1893 r. członkami magistratu, oprócz burmistrza byli: Th. Roehl (zastępca burmistrza), C.H. Kopp, Alexander i August Koepsel; APSz, AmW, sygn. 86 (brak paginacji).

³⁹ H. Berghaus, *Landbuch...*, s. 151. Miejscowy pastor był również członkiem deputacji ds. opieki społecznej aż do 1919 r.; APSz, AmW, sygn. 4 (pismo magistratu z 1919 r.).

⁴⁰ Do zadań np. strażnika leśnego należała nie tylko ochrona, ale również administrowanie (nadzorowanie prac leśnych) 900 mg lasu miejskiego; APSz, AmW, sygn. 9 (brak paginacji).

⁴¹ APSz, AmW, sygn. 2, k. 223–227.

licjantów (*Polizeiassistenten*), leśniczy (*Forster*), a także czterech pracowników gazowni miejskiej. Administracja miejska dzieliła się wówczas na trzy działy: biuro magistratu i urząd stanu cywilnego, administrację policyjną oraz administrację komunalną (gazowania i stacja elektryczna, las miejski, szkoła, kąpielisko)⁴².

Zgodnie z ustawą o miastach, magistrat administrował wszelkimi sprawami miejskimi i społeczności lokalnej oraz majątkiem komunalnym. Poza tym w ramach zadań poruczonych przez państwo, burmistrz spełniał m.in. rolę administratora państwowej władzy policyjnej na terenie miasta. W 1874 r. w imieniu państwa pruskiego (od 1918 r. niemieckiego) burmistrz pełnił również rolę urzędu stanu cywilnego, prowadził świecką rejestrację ruchu naturalnego ludności i przed jego osobą wszystkie pary musiały zawrzeć najpierw cywilny związek małżeński, nim udały się, aby wziąć ślub kościelny (np. ewangelicki)⁴³.

Ponadto magistrat lub burmistrz reprezentowali miasto na zewnątrz, uczestnicząc w pracach sejmiku powiatowego. Po reformie powiatowej w 1872 r. pierwszym reprezentantem Węgorzyna w Sejmiku Powiatowym w Łobzie zostali burmistrz Uranu i jego zastępca Petermann⁴⁴.

Wprowadzenie ustroju republikańskiego w Niemczech i Prusach w 1918 r. nie zmieniło zasadniczo organizacji władz miejskich. Nowe regulacje dotyczyły jedynie demokratyzacji procedur wyborczych, czyli powszechnego, równego, bezpośredniego i tajnego głosowania, a także nadania praw politycznych kobietom⁴⁵. Pierwsze demokratyczne wybory do rady miejskiej w Węgorzynie odbyły się w 25 stycznia 1925 r., po nadzwyczajnym rozwiązaniu rady przez władze centralne i wprowadzeniu

⁴² Ponadto miasto zatrudniało jeszcze 6 osób w miejskiej kasie oszczędności, 3 urzędników biurowych w magistracie i USC, a także jednego woźnego szkolnego i jednego administratora kąpieliska miejskiego; APSz, RS, sygn. I/3693 (brak paginacji).

⁴³ M. Szukała, *Powstanie, organizacja i działalność urzędów stanu cywilnego w okręgach wiejskich na Pomorzu w latach 1874–1945*, w: *Dzieje wsi pomorskiej. II Międzynarodowa Konferencja Naukowa. Włocibórz 23–24 maja 2003*, pod red. R. Gazińskiego, A. Chłudzińskiego, Dygowszczyca 2003, s. 49–56. Obwód USC Węgorzyna obejmował miasto, dobra ziemskie Węgorzyna i Stare Węgorzynko, a także dobra ziemskie i gminę Połchowo. W okresie międzywojennym XX w. urzędnikiem stanu cywilnego był burmistrz lub w jego zastępstwie sekretarz miejski; JbdPP 1887, s. 243; „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde” 1933, s. 76.

⁴⁴ Wyboru deputowanych z Węgorzyna do Sejmiku Powiatowego Powiatu Reskiego dokonywała rada miejska, później również prawo do wyborów posiadali członkowie magistratu; APSz, AmW, sygn. 6 (brak paginacji).

⁴⁵ *Gesetz über die vorläufige Regelung der Gemeindewahlen, vom 9. April 1923*, GS, s. 83–87; LAG, Rep. 38b Wangerin nr 127, k. 1–109.

komisarycznego burmistrza z powodu kryzysu finansowego gminy spowodowanego m.in. hiperinflacją. Wybory wygrała konserwatywna Zjednoczona Lista Mieszczańska (*Vereinigte Bürgerliste*), a drugie miejsce zajęła socjaldemokracja niemiecka (SPD)⁴⁶.

W związku z rozwojem życia gospodarczego i społecznego w ostatnich dziesięcioleciach XIX w. i początkach XX w. wzrosła liczba komisji i deputacji działających przy magistracie i radzie. W 1900 r. powołana została Komisja Zdrowia (*Gesundheitskommission*), a kilkanaście lat wcześniej utworzono też Radę ds. Sierot (*Waisenrat*)⁴⁷. Po wybudowaniu gazowni w 1906 r. powstała przy magistracie specjalna komisja do nadzoru nad tym zakładem komunalnym, a także odrębna komisja ds. szkoły zawodowej⁴⁸.

Dochody miasta w XIX i XX w. pochodziły z podatków miejskich i opłat lokalnych, a także opłat targowych, za wydawane zezwolenia, korzystanie z urządzeń komunalnych, np. kanalizacji, wodociągów itd. Rada Miejska na wniosek magistratu uchwalała taksy podatków lokalnych i opłat. Dla Węgorzyna zachowały się takie regulaminy opłat komunalnych z okresu międzywojennego XX w. W 1929 r. ustalono opłaty targowe: za sprzedaż konia 1 RM, a bydła starego 0,75 RM, a młodego 0,30 RM. Za drób i drobną zwierzynę (króliki) po 0,05 RM. Z kolei w tym samym roku rada miejska uchwaliła statut dotyczący opłat za kanalizację. Natomiast opłata za używanie wodociągu uzależniona była od wielkości mieszkania (np. za jeden pokój 0,65 RM, za 7 pokojowe mieszkanie – 3,50 RM). Zarówno każde gospodarstwo, jak i każda instytucja prawna musiały rocznie wpłacać do kasy miejskiej 3 RM opłaty za przyłączenie do instalacji kanalizacyjnej swojej nieruchomości. Natomiast w 1928 r. ustalono stawki za zezwolenia budowlane, gdzie określono, iż za każdy m³ budynku inwestor musi wpłacić do kasy miejskiej 2,5 RM. Z kolei podatek za posiadanie psa wynosił od 1926 r. aż 10 RM⁴⁹.

Kolejnym ważnym źródłem dochodów miasta była dzierżawa miejskich gruntów, budynków i mieszkań komunalnych, a także sprzedaż

⁴⁶ W 1925 r. prawo wyborcze posiadało 1872 obywateli Węgorzyna: LAG, Rep. 38b Wangerin nr 127, k. 121–232.

⁴⁷ Komisję zdrowia oraz jej obowiązki zaliczano do zadań policyjnych poruczonych przez państwo, a pracami jej kierował osobiście burmistrz; APSz, AmW, sygn. 5, k. 1–58; sygn. 10, k. 1–30.

⁴⁸ LAG, Rep. 38b Wangerin nr 180, k. 7 (sprawozdanie burmistrza za 1909 rok).

⁴⁹ APSz, RS, sygn. I/3693 (brak paginacji), tamże, AmW, sygn. 86

drewna z lasu miejskiego. Budżet miasta wzrastał rokrocznie, często też wydatki były wyższe niż dochody, ale występowały lata, kiedy to miasto posiadało dodatni bilans, w wysokości nawet 10 tys. marek⁵⁰.

Szczególnie trudna sytuacja finansowa miasta nastąpiła w okresie kryzysu i hiperinflacji lat 1921–1924. W 1921 r. budżet miasta wynosił 2 845 000 marek, gdy rok później już 7 020 000 marek i władze miejskie nie potrafiły zrównoważyć tych wydatków dochodami. Stało się to nawet przyczyną rozwiązania Rady Miejskiej 17 października 1923 r. przez rząd pruski na podstawie przepisów ordynacji miejskiej (SO 1853 § 79) i konstytucji pruskiej z 30 listopada 1920 r. (art. 82)⁵¹.

Objęcie władzy w Niemczech przez nazistów w lutym 1933 r. spowodowało, iż już w marcu w Węgorzynie ustąpił ze stanowiska burmistrz Paulich, a jego miejsce zajął komisaryczny burmistrz Hakelberg, przedstawiciel partii hitlerowskiej⁵².

W początkach 1934 r. wprowadzono ustawę o ustroju miast w Prusach (15 grudnia 1933 r.). Nowe przepisy zrewolucjonizowały ustrój samorządu terytorialnego. Z jednej strony naziści wprowadzili jednolitą organizację dla gmin wiejskich i miejskich, ale przede wszystkim znieśli demokratyczny samorząd gminny, a administracja komunalna podporządkowana została oficjalnie doktrynie hitlerowskiego narodowego państwa⁵³.

Na podstawie nowej ordynacji gminnej przygotowany został nowy statut miejski w Węgorzynie. Według tych przepisów miasto odtąd było administrowane przez burmistrza, który był jednoosobowym organem uchwałodawczym i wykonawczym w zakresie spraw komunalnych. Jako organ doradczy przy burmistrzu działać miała rada gminy. Jej członków, zgodnie z nowym statutem w liczbie 10, na wniosek gauleitera NSDAP dla Pomorza wybierał landrat⁵⁴.

⁵⁰ W 1910 r. dochody miasta wyniosły 52 tys., a wydatki 53 tys. marek. Ale w okresie 1905–1908 dochody kasy miejskiej wzrosły z 42 tys. do 48 tys. marek, a wydatki z pułapu 32 tys. do jedynie 42 tys. marek: LAG, Rep. 38b Wangerin nr 141, k. 14v; nr 180, k. 30.

⁵¹ AP Szczecin, RS, sygn. I/3693 (brak paginacji).

⁵² „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde” 1933, s. 76; „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde” 1934, s. 94.

⁵³ *Gemeindeverfassungsgesetz vom 15. Dezember 1933*, GS, s. 427–442.

⁵⁴ *Satzung über die Festsetzung der Zahl der Gemeinderäte*, Wangerin, 6. April 1934, APSz, AmW, sygn. 86 (brak paginacji). Ponadto statut miasta ustalił, że burmistrz będzie miał swoich 4 zastępców (*Beigeordneten*), którzy będą posiadali tytuły radców miejskich (*Stadträte*); *Satzung über Festsetzung der Zahl der Beigeordneten*, Wangerin, 31. Mai 1934, tamże.

Jednak przepisy wprowadzone w 1934 r. już rok później zostały znowelizowane przez Niemiecką Ordynację Gminną (*Deutsche Gemeinde Ordnung*)⁵⁵. Potwierdziła ona jednolity ustrój administracji komunalnej dla terenów miejskich i wiejskich, a także jednoosobowy zarząd w postaci burmistrza. Zlikwidowano jednak radę gminy, a w jej miejsce powstała instytucja radców, którzy mieli doradzać burmistrzowi w poszczególnych zakresach administracji komunalnej. Statut miasta Węgorzyna z 18 października 1935 r. ustalił, że burmistrz miał być nadal wspomagany przez 4 zastępców, a doradzać mu miało 10 radców, którzy mieli być podzieleni między 6 działów administracji miejskiej: sprawy finansowe; własności, nieruchomości i lasów; budownictwa; opieki społecznej; urządzeń komunalnych (gazownia, wodociągi, elektryczność); ochrony przeciwpożarowej.

Pierwszym burmistrzem powołanym przez nazistów wg ustawy z 1933 r. był dotychczasowy komisaryczny zarządca Hakelberg. Utrzymał on swój urząd również po wprowadzeniu ordynacji gminnej ze stycznia 1935 r.⁵⁶ Kolejnym nazistowskim burmistrzem w Węgorzynie był od 1938 r. Voss, działacz partyjny NSDAP i kierownik organizacji partyjnej (*Ortsgruppenleiter*) dla Węgorzyna i Starego Węgorzynka. Pozostawał on na tym stanowisku do początków marca 1945 r.⁵⁷

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA NIEPUBLIKOWANE

Archiwum Państwowe w Szczecinie

1. XXIV Sąd SS i Policji w Szczecinie, sygn. 9.
2. Akta miasta Węgorzyna, sygn. 2, 4, 5, 6, 9, 44, 60, 64, 86.
3. Rejencja Szczecińska, sygn. I/3691–I/3694.

Landesarchiv Greifswald

1. Rep. 38b Wangerin nr 40, 73, 127, 141, 180, 181.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Gesetzsammlung der Königlichen Preußischen Staaten erschienenen Gesetze und Verordnungen von 1806. bis zum 27-sten Oktober 1810, Berlin, 1822.

⁵⁵ *Deutsche Gemeindeordnung vom 15. Januar 1935*, Reichsgesetzblatt I 1935, s. 49–64.

⁵⁶ APSz, AmW, sygn. 86 (brak paginacji).

⁵⁷ „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde“ 1941, s. 115, 118.

- Gesetzsammlung für die Königlichen-Preussischen Staaten (Preussische Gesetzsammlung), 1812, 1853, 1923, 1933.
- „Heimatkalender für den Kreis Regenwalde“ 1933, 1934, 1935, 1941.
- „Jahrbuch der Provinz Pommern“ 1821, 1824, 1828, 1831, 1846, 1857, 1887.
- Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*, hrsg. von R. Klempin, G. Kratz, Berlin 1863.
- Pommern 1934/35 im Spiegel von Gestapo-Lageberichten und Sachakten (Darstellung)*, hrsg. von R. Thevoz, H. Branig, C. Lowenthal-Hensel, Köln Berlin 1974, Bd. II, *Sammlung preußischer Gesetze und Verordnungen*, hrsg. v. C.L.H. Rabe, Berlin-Halle 1816–1825, Bd. 10.

LITERATURA

- Berghaus H., *Landbuch des Herzogthums Stettin, von Kamin und Hinterpommern; oder des Verwaltungs-Bezirks der Königl. Regierung zu Stettin*. Th.2, Bd. 7, *Enthaltend den Kreis Regenwald*, Berlin 1874.
- Cybulska J., *Z dziejów powiatu łobeskiego w latach 1800–1939*, w: *Z dziejów ziemi łobeskiej*, pod red. T. Bialeckiego, Szczecin 1971.
- Frankiewicz B., *Praca przymusowa na Pomorzu Zachodnim w latach II wojny światowej*, Poznań 1969.
- Frankiewicz B., *Z dziejów gospodarczych powiatu łobeskiego w okresie II wojny światowej*, w: *Z dziejów ziemi łobeskiej*, pod red. T. Bialeckiego, Szczecin 1971.
- Jasiński J., *Wiosna Ludów*, w: *Historia Pomorza*, t. III, cz. 2, pod red. G. Labudy, Poznań 1996.
- Kosiarz E., *Wyzwolenie Polski Północnej 1945*, Gdynia 1967.
- Prusy w dobie kształtowania się kapitalizmu (1806–1871)*, pod red. G. Kucharczyka, Poznań 2014 (*Historia Prus. Narodziny – Mocarstwowość – Obumieranie*, pod red. B. Wachowiaka, t. III).
- Salmonowicz S., *Podziały terytorialne i ustrój polityczny ziem pomorskich w latach 1815–1850*, w: *Historia Pomorza*, t. III, cz. 1, pod red. G. Labudy, Poznań 1993.
- Salmonowicz S., *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*, wyd. II, Warszawa 1998.
- Seiling G., *Lebenserinnerungen – Band I. In Wort und Bild mit über 500 bisher unveröffentlichten Fotos des Autors*, Frankfurt a/M 2008.
- Szukała M., *Powstanie, organizacja i działalność urzędów stanu cywilnego w okręgach wiejskich na Pomorzu w latach 1874–1945*, w: *Dzieje wsi pomorskiej. II Międzynarodowa Konferencja Naukowa. Włocibórz 23–24 maja 2003*, pod red. R. Gazińskiego, A. Chludzińskiego, Dygowo-Szczecin 2003.
- Wielopolski A., *Ustrój polityczny Pomorza Zachodniego w XIX w.*, Poznań 1965.
- Włodarczyk E., *Miasta zachodniopomorskie jako posiadacz ziemski w XIX w.*, w: *Szlachta i ziemiaństwo polskie oraz niemieckie w Prusach i Niemczech w XVIII–XX w.*, pod red. W. Stępińskiego, Szczecin 1996.
- Włodarczyk E., *Tendencje rozwojowe miast prowincji zachodniopomorskiej w latach 1850–1918*, „Zapiski Historyczne” t. LXIII (1998), z. 1.

Paweł Gut

Z dziejów politycznych i ustroju komunalnego Węgorzyna w XIX i początkach XX w.

From the history political and the communal system of town Węgorzyno in the 19th and the beginning of the 20th century

Streszczenie

Węgorzyno stanowiło w XIX i pierwszej połowie XX w. niewielki ośrodek miejski o charakterze rolniczo-rzemieślniczym. Według typologii Edwarda Włodarczyka było to miasto karłowate. Mimo tego statusu Węgorzyno wraz z reformami ustrojowymi w Prusach w początkach XIX w. uzyskało nowoczesny samorząd i samodzielność komunalną. W następnych dziesięcioleciach organizacja władz miejskich kształtowała się pod wpływem kolejnych ustaw i statutów miejskich. Burmistrz i rada miejska stanowili reprezentację lokalnej społeczności, odpowiedzialną za zarządzanie gminą. Istotne zmiany w organizacji administracji miejskiej Węgorzyna i utrata wpływu na jej działanie przez mieszkańców miasta, nastąpiły w latach 1933–1935 wraz przejęciem władzy w Niemczech przez nazistów. Administracja miejska była odtąd elementem scentralizowanego państwa totalitarnego.

Summary

In the 19th and first half of the 20th century, Węgorzyno was a small town with an agricultural and artisanal character. According to Edward Włodarczyk's typography, it was a dwarfed town. In spite of this status, Węgorzyno, along with the political reforms in Prussia in the beginning of the 19th century, gained modern self-government and communal autonomy. In the following decades the organization of municipal authorities was influenced by next laws and urban statutes. The mayor and city council represented the local community, they were responsible for the management of the municipality. Important changes in the organization of the municipal administration of Węgorzyno and the loss of its influence by the inhabitants of the city, occurred between 1933–1935, when the Nazi came to power in Germany. Municipal administration was henceforth an element of a centralized totalitarian state.

Słowa kluczowe: Węgorzyno, Pomorze, administracja miejska, samorząd miejski

Keywords: Węgorzyno, Pomerania, municipal administration, municipal corporation